

АРХИВСКА ПЕДАГОГИЈА У СРБИЈИ – ИСКУСТВА, АНАЛИЗА, ЗНАЧАЈ

Апстракт: У све нарушенијем систему вредности и паду културне свести широке популације, едукација деце кроз представљање правих културних вредности на адекватан и модеран начин представља изазов данашњице. Он захтева промишљање, мултидисциплинарност, аналитику и садејство различитих професија.

Архивске институције у Србији својом делатношћу углавном су усмерене ка захтевима грађана или стручне јавности. Мало је остављено простора за едукацију и програме који су намењени млађој или најмлађој популацији. Аутор у раду анализира врсте архивске педагогије како у Србији тако и у региону, представљајући и примере добре праксе сродних институција културе. Кроз рад који анализира програме који су намењени пре свега за предшколску, основношколску и средњошколску децу, аутор покушава да отвори нека нова питања, али и да да неке одговоре и предлоге.

Рад, поред сагледавања тренутног стања, пре свега има за циљ скретање пажње на значај архивске педагогије као области којој архиви треба да посвете додатну пажњу.

Кључне речи: архив, програми едукације, образовна улога архива, архивска педагогија, школа, ученици, наставници, образовање, дигитализација

Архивска педагогија, као релативно нови термин у архивској пракси у региону, па и код нас, означава огромно интердисциплинарно подручје у којем се архивска теорија на савремен и промишљен начин сусреће са педагошком праксом. Она препознаје ученике, студенте али и васпитаче, учитеље и професоре као посебну корисничку групу која има своје специфичне потребе у односу на архивску грађу. У најширем смислу, архивска педагогија је дисциплина које се бави анализом потреба, планирањем, осмишљавањем, припремом, обрадом и публиковањем архивске грађе у васпитно-образовне сврхе, и представља савремени облик надоградње архивске делатности.²

Сама појава/потреба архивске педагогије настала је као последица нове парадигме архива, где се данашње институције културе и школе посматрају као партнери који деле заједнички циљ и имају једнаку одговорност у образовању деце.

¹ архивски саветник, tajnez@hotmail.com

² Hrvoje Stančić, Ana Garić, *Arhivska pedagogija*, на: https://bib.irb.hr/datoteka/735026.Stancic_Garic_Arhivska_pedagogija.pdf (приступљено 4. 9. 2022); Petra Đuričić, Hrvoje Stančić, *Edukacijske aktivnosti nacionalnih arhiva u Europskoj uniji*, Privatno arhivsko gradivo i koncept sveobuhvatnog Arhiva, Osijek 2018, 161-180; Multilingual Archival Terminology, *Arhivska pedagogija*, на: <http://www.ciscra.org/mat/> (приступљено 5. 9. 2022)

Значај организоване едукације младих у архиву као приоритет истакао је УНЕСКО још 80-их година прошлог века³, а препозната је *Законом о архивској грађи и архивској делатности*⁴, где је ова улога поверена Архивском савету, као стручном саветодавном телу у очувању и развоју архивске делатности, где у члану 60. стоји да управо оно даје предлоге и смернице у остваривању културне и образовне функције архива.

Планирани и осмишљени програми за децу у институцијама културе у Републици Србији заступљени су у библиотекама, музејима, па чак и позориштима, где се кроз игру и разне едукативне програме, радионице, публикације, изложбе, а данас и уз примену најсавременијих информационих технологија у виду апликација, још од малих ногу утиче на повећање свесности младих нараштаја за културу и културна добра, па се самим тим утиче и на развој нове публике.

618

Архиви, који су дуго били херметични и затворени, уласком у 21. век, развојем информационих технологија и информатичке писмености, коначно постају потпуно отворени у комуникацији према свим корисницима и њиховим потребама. Отварајући своје виртуелне просторе, редефинишући своје приоритете, поред своје примарне функције (чувања, обраде и коришћења грађе), постају свесни и своје вишеслојне улоге која обухвата и значајан васпитно-образовни потенцијал. Његовим планирањем и промишљањем архиви постају места неформалног образовања где званичне интернет странице, у складу са усмерењем установе, постаје место за промоцију различитог образовног материјала у виду мултимедијалног садржаја, квицова, интерактивних галерија, 3Д модела и симулација, видео-записа, виртуелних шетњи, временских линија или игрица, којима се може приступити са компјутера, таблета или мобилног телефона, са било које тачке земљине кугле. Образовни материјали прилагођени узрасту, нивоу знања или интересовања корисника, почевши од предшколске и школске деце, преко напредних ученика и студената, па до одраслих, осмишљени су са циљем квалитетнијих примена постојећег и стицању нових знања и информација, као и ширењу утицаја и угледа архива и промоције културног наслеђа које чува.⁵

Образовно-васпитном улогом архива требало би да се бави архивски педагог (ново стучно лице у оквирима архивске номенклатуре занимања) као стручњак који добро познаје архивску теорију и праксу са једне и педагошко-дидактичка начела са друге стране. Његов примарни задатак био би да појам и садржај архива приближи што ширем кругу посетилаца кроз дидактички осмишљене програме и радионице, настале пре свега на основу грађе која се у архиву чува и који у себи садрже елементе забаве, тј. неформалног учења. Да ли ће се програми одвијати на самој локацији

³ Eckhart G. Franz, *Archives and Education: a RAMP study with guidelines*, на: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000070930> (приступљено 4. 9.2022)

⁴ Службени гласник Републике Србије 6/2020.

⁵ *Razvoj publike - Priručnik za edukaciju arhivista i baštenskih stručnjaka*, Загреб 2021, доступно на: https://www.academia.edu/47754639/Razvoj_publike_Priručnik_za_edukaciju_arhivista_i_ba%C5%A1tenskih_stručnjaka [4.9.2022]; Ana Garić, *Doprinos arhiva odgoju i obrazovanju, дипломски рад*, 2014, 6-18, на: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4868/1/Ana%20Gari%C4%87_Diplomski%20rad.pdf (приступљено 4. 9. 2022)

архива преко савремених технологија или у школама, остаје крајњем кориснику да сам бира, у зависности од врсте понуђених програма, степена интересовања или личног афинитета.

Досадашња образовна улога архива у Србији углавном се сводила на ученичке посете, обилазак радних просторија или посету изложби, па се са разлогом питамо постоји ли отвореност архива за имплементацију нове парадигме архивске педагогије, да ли је она прихваћена у архивима у Србији и колико су архиви уопште препознали потребу за сарадњу са образовним установама свих нивоа и проширењем и стручним организовањем своје васпитно-образовне улоге.

ИСТАЖИВАЊЕ - МЕТОДИЧКО УПУТСТВО

Схватајући да је архивска педагогија у Србији тек у повоју, аутор је спровео истраживање које је обухватило анализу програмског садржаја и информација доступних преко званичних интернет страница архива и њихових фејсбук профила. Циљ је био идентификовање врста едукативних програма и садржаја, програма посебно намењених ученицима основних или средњих школа или посебног наставног садржаја намењеног њиховим учитељима, наставницима и професорима.

У даљем тексту аутор износи лични став и закључке засноване на анализи интернет страница 22 архива у Србији, 25 архива у региону и 6 архивистичких друштава. За неке конкретније закључке и израду евентуалне стратегије потребна је далеко опсежнија анализа која би, поред анализе архива, обухватала и анкетирање деце, васпитача, учитеља и наставника основних и средњих школа и њихових директора. Ова врста анализе додатно би показала колико ученици, а пре свега наставно особље, препознају васпитно-образовни потенцијал архива, да ли су довољно упознати са њиховим програмским активностима, да ли су ученици упознати с архивом као установом, да ли показују интерес за посету архиву, који су то садржаји који они и њихови професори очекују од архива итд.

Намера самог истраживања није критика, већ да се кроз примере добре праксе код нас и у региону стави у фокус значај и важност образовно-васпитне улоге архива и улоге архивског педагога у концепту савременог образовања.

Ради добијања што ширег увида и стварања прецизније слике, интернет пре-трага страница вршена је на основу појмова: *архивска педагогија, архив, ученици, ђаци, студенти, радионице*.

Циљ истраживања био је да се утврди:

- да ли на насловним страницама интернет презентација архива, односно на главној изборној траци, постоји јасно видљив подмени намењен архивској педагогији или едукацији, чијим се кликом отвара могућност даљег избора садржаја повезаног са програмима коју архив пружа;
- да ли на интернет страницама постоје видљиви онлајн едукативни интерактивни садржаји повезани са архивском грађом која се чува у архиву;
- да ли архиви на својим интернет страницама имају доступне дигиталне до-

кументе из својих фондова који су једноставни за претраживање и млађој популацији;

- које врсте едукативних садржаја и програма постоје у архивима а намењени су ученицима или студентима, односно њиховим наставницима и професорима;
- да ли архиви пружају посебне информације о едукативним програмима за студенте и ученике и/или о програмима за учитеље/професоре који су намењени за употребу у наставне сврхе.

АРХИВСКА ПЕДАГОГИЈА У СРБИЈИ

620

Спроведено истраживање интернет страница 22 архива у Србији, од тога седам у Војводини и два архивистичка друштва (Војводине и Србије), показало је да највећи број архива своју васпитно-образовну улогу над циљном групом овог рада, а то су пре свега деца предшколског, основношколског и средњошколског узраста, као и њихови васпитачи и наставници, остварују углавном путем стручног вођења кроз архив, где се упознају са радним јединицама и процесима, обићу депо, упознају са значајним документима или посете изложбу. Најчешће су то обиласци приликом манифестација *Дечија недеља*, *Дан отворених врата*, *Ноћ музеја* или *Дан архива*.

Што се едукације студената тиче, архиви у универзитетским градовима у Србији имају дугогодишњу сарадњу са професорима. Најинтензивнија је управо са одељењима за историју филозофских факултета (Београд, Нови Сад, Ниш), на стручним радионицама или практичним вежбама рада на архивској грађи. Такође постоје сарадње и са другим факултетима попут Архитектонског, Правног, Факултетом за спорт и туризам, Катедром за оријенталистику Филолошког факултета, музичким академијама, академијама уметности итд. Архиви у Србији били су такође циљ посета архивиста из европских градских архива, као и студената архивистике из иностранства.⁶ С обзиром да су у питању високошколске установе и да је посета архивима део планираних наставних активности или стручног усавршавања, аутор се у раду није детаљније бавио анализом њихових програма.

Анализа спроведеног истраживања показала је да само један архив (Историјски архив Сента) на свом званичном сајту на главној изборној траци *Културно-образовна делатност* има подмени *Архивска педагогија*. Нажалост, ова картица не даје апсолутно никакву информацију о овој врсти активности у том архиву, али показује добру намеру!⁷ На насловним страницама званичних интернет презентација

⁶ Архив Војводине, *Студенти Прашког универзитета у посети Архиву Војводине*, на: <https://arhivvojvodine.org.rs/sr/desavanja/desavanja-arhiv/1200-studenti-praskog-univerziteta-u-posesi> [4.9.2022]; Архив Југославије, *Посета мастер студената Факултета музичке уметности у Београду - Одсек музикологија*, на: http://www.arhivu.gov.rs/system/sr-cyrillic/home/newsplus/params/newsplus_news_id/880841.html (приступљено 4. 9. 2022); Историјски архив Београда, *Посете Архиву*, <https://www.arhiv-beograda.org/rs/o-nama/posete-arhivu> (приступљено 4. 9. 2022); Архив Србије, *Студенти Карловог универзитета из Прага у посети Архиву Србије*, на: <https://arhivsrbiye.rs/novosti/86/kompletna-objava> (приступљено 4. 9. 2022)

⁷ Историјски архив Сента, Архивска педагогија, на: <https://www.zentarhiv.rs/Архивска-пе->

архива не постоје посебно видно мапирани едукативни програми или садржаји намењени млађој популацији, као ни материјали посебно намењени за учитеље или наставнике.

Преглед дигитализоване грађе организоване унутар база података којима се може једноставно приступити и користи за едукацију или истраживање налазе се на званичним страницама Архива Војводине⁸, Историјског архива Суботице⁹, Историјског архива Пожаревац,¹⁰ Архива Југославије¹¹ и Историјског архива Београда¹². Позитивно је да се са скоро свих анализираних интернет страница може приступити Претраживачу културног наслеђа¹³ који пружа информације о богатом и разноврсном културном наслеђу које се чува у различитим установама културе са територије Републике Србије.

Поред могућности претраживања архивске грађе (Историјски архив Београда и Архив Југославије), Матичних књига (Суботица), Завичајне периодике и старе и ретке књиге (Пожаревац), на Онлајн платформама Архива Војводине¹⁴ и Историјског архива Београда могу се претражити различите базе дигитализоване грађе. Платформе Угрожена баштина Војводине¹⁵ и *Архивум – Портал Архива Војводине*¹⁶ (Архив Војводине) пружају могућност претраге базе података о сремским жртвама у периоду 1941–1945¹⁷; злочинима над Словацима у току Другог светског рата¹⁸; усташким зверствима, преглед досијеа, као и зборника докумената у пдф формату¹⁹; мапа *Култура сећања Новог Сада*, на коме су мапирана места колективног сећања и комеморација, као и друге локације које су битне за културу сећања, колективну меморију и идентитет града Новог Сада.²⁰ Сајт ИАБ на својој главној страници садржи пет поддомена: изложбу *Векови Београда /XVI–XX век/; тематски водич кроз грађу*

дагогија/clanak/119/ (приступљено 4. 9. 2022)

⁸ Онлајн платформе Архива Војводине, на: <https://arhivvojvodine.org.rs/sr/o-nama/platforme-arhiva-vojvodine> (приступљено 4. 9. 2022)

⁹ Е-архива, на <https://suarhiv.co.rs/ser/delatnost/e-arhiva>

¹⁰ Дигитални архив – Историјски архив Пожаревац, на: <https://arhivpozarevac.org.rs/Podstranice/digitalni%20arhiv/Digitalni%20arhiv.html> (приступљено 4. 9. 2022)

¹¹ Претраживање садржаја јединица описа, на: http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-cyrillic/home/glavna_navigacija/koriscenje_gradje/pretrazite_baze_podataka/pretrazivanje_sadrzaja_jedinica_opisa.html (приступљено 4. 9. 2022)

¹² Историјски архив Београда, на: <https://www.arhiv-beograda.org.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

¹³ Претраживач културног наслеђа, на: <https://kultura.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

¹⁴ Видети фусноту 7.

¹⁵ Угрожена баштина Војводине, на: <https://platformaugrozenabastina.arhivvojvodine.org.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

¹⁶ Архивум – Портал Архива Војводине, на: <https://archivum.arhivvojvodine.org.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

¹⁷ Жртве у Срему (1941–1945), на: <https://sremskezrtve.arhivvojvodine.org.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

¹⁸ Злочини над Словацима током Другог светског рата, на: <https://slovackezrtve.arhivvojvodine.org.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

¹⁹ Усташка зверства, на: <https://ustaskezrtve.arhivvojvodine.org.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

²⁰ Култура сећања Новог Сада, на: <https://kulturasecanja.com/> (приступљено 4. 9. 2022)

посвећену Првом светском рату; сајт посвећен активностима међународног пројекта *Ескалација у Холокауст*; *Дигитални репозиторијум ИАБ* који омогућује претрагу и преглед *Картотеке житеља града Београда 1922–1954*, *Збирку црквених матичних књига*, *Земунски магистрат*, *Народни одбори рејона Града Београда и јеврејску дигитлану збирку*. Све наведене базе података представљају изванредно помоћно научно средство које се може корисити у настави различитих узраста деце.

Анализа је такође показала да су се архиви прикључивали културним манифестацијама намењеним искључиво деци. Архив Војводине већ годинама под своје окриље прима учеснике „Новосадског дечијег лета“, а Историјски архив Шумадије био је домаћин ликовне радионице у оквиру манифестације „Културно лето“.²¹

Историјски архив Ниш једини је плански и уз употребу свих дидактичких елемената осмислио и реализовао архивистичке радионице за децу узраста од десет до четрнаест година под називом „Лето у архиву“. Кроз осам програма осмишљених по свим савременим дидактичким принципима, деца су поред обиласка архива и упознавања са његовим радним процесима, на радионици показала и своја практична знања приликом потраге за подацима у матичним књигама, израде породичног стабла, писања писма рођацима, пријатељима и другарима, тумачења фотографија, читања старе штампе, прегледа и израде плаката и спознала шта све може бити вредан извор за проучавање прошлости и историје Ниша. Стечено знање на крају радионице проверили су путем квиза.²² Са овим програмом Историјски архив Ниш уочествовао је и на „Дечјем фестивалу“ на Опленцу.

Анализом је такође била обухваћена и издавачка делатност архива, односно да ли на интернет страницама постоји едукативна литература доступна у ПДФ формату и да ли су се архиви у оквиру своје издавачке делатности посебно бавили садржајима који би били намењени млађој популацији.

Архиви Војводине, Југославије, Суботице, Смедерева, Ужица, Ниша и Врања, на својим интернет страницама, у оквиру подменија Издавачка делатност, пружају слободан приступ и преузимање публикација у ПДФ формату. Преузимање зборника грађе, часописа, монографија, каталога изложби, водича и др. сигурно може на најбољи начин побољшати ниво наставе, продубити нова сазнања и интересовања и осликати историјске чињенице.

Међу првим публикацијама урађену по свим дидактичким правилима и методама, а намењену искључиво деци предшколског узраста, објавио је Историјски архив Пожаревца. Схватајући важност ране едукације у процесу стварања однеговане публике Архив је у сарадњи са Предшколском установом „Љубица Бербалов“ објавио сликовницу *Авантура у архиву*, коју прати пригодна бојанка. С обзиром да је игра основна активност предшколског детета, да подстиче развој његових укупних потенцијала и да се кроз игру оно спрема за живот, сликовница поред сазнајне улоге о култури, историји и традицији, обилује активним прозорчићима који додатно утичу на развијање координације око-рука, док бојанка утиче на развој графомоторике.

²¹ Архив у речи, на: <https://www.istorijskiarhivsumadije.com/vesti/arhiv-u-reci-4.html> (приступљено 4. 9. 2022)

²² Успешно завршено још једно „Лето у Архиву“, на: <https://arhivnis.rs/index.html> (приступљено 4. 9. 2022)

Илустрације су живих боја, прилагођене деци, текст је кратак, занимљив и држи пажњу. Настала је као резултат сарадње архива са педагозима и васпитачима локалне предшколске установе. Историјски архив Пожаревац је реализовао сарадњу и са основним школама на пројекту „Авантура у архиву 2 – Миленијалци у архиву“ у оквиру којих је Ђацима био задатак снимање видео-клипова коришћењем архивске грађе у просторијама архива.

Упознајмо архив је публикација Историјског архива „31. јануар“ Врање, ауторки Милене Јовановић и Сузане Перовић, намењене деци нижих разреда основне школе. Ауторке су на двадесет страна приредиле исто толико радионица. Промишљеним концептом учиниле су да свака страница буде интерактивна иако је базично осмишљена као бојанка. Сваки лист захтева додатно промишљање, бојење или текстуалну допуну, одређивање година на временској линији, изучавање карте Пчињског округа, уписивање података из матичних књига, препознавање појмова и старих заната или познавање техничке документације. На крају се налази додатни лист на коме треба попунити породично стабло. Евидентно је да је ова публикација пример праве архивске педагогије у публикувању грађе, где је садржај пажљиво осмишљен и прилагођен узрасту поштујући сва педагошко-дидактичка начела којима су деци сходно узрасту приближени појам и садржај архива кроз неформално учење уз елементе забаве. Оно што је за критику јесте да ова публикација није представљена на званичном сајту Историјског архива Врање у рубрици *Издавачка делатност*, што можда указује да ни сами архиви не схватају и не придају довољан значај овој врсти издавачке делатности.

Историјски архив Београда је 2022. године објавио своју прву публикацију-*Архив Београда, водич за будуће истраживаче*²³, намењену млађој популацији осмишљену по свим дидактичким правилима. Настала је анализом и промишљеним радом аутора, уз критичку помоћ колега из ИАБ и стучну консултацију са педагозима и просветним радницима. Намењена је деци основношколског узраста, али и старијима, као и свима онима који желе да се упознају са делатношћу архива на један непосредан начин. На педесет страница, једноставним језиком и уз обиље илустрација, објашњени су појмови култура, културно наслеђе, које су установе културе, шта чува ИАБ, шта је архивска грађа, како се сређује грађа, како се чита сигнатура, дат је речник непознатих речи итд. На маргинама публикације дата су додатна појашњења и примери за оне који желе да сазнају више, а интерактивност публикације која подстиче младе кориснике на даље истраживање, учење и сарадњу, постигнута је употребом QR кодова ка занимљивим линковима. Припреми ове публикације претходило је опсежно истраживање чији је резултат и овај чланак.

²³ Аутора Зорице Смиловић

ИСКУСТВА У РЕГИОНУ

Анализом едукативних програма националних архива у свету бавили су се у више наврата хрватски историчари 2014. и 2018. године. Том приликом, „Утврђено је да шест европских државних архива, од њих 51, објављују на својим мрежним страницама посебно припремљене дидактичке материјале, интерактивне и оне с могућношћу исписа, намијењене ученицима. Ти материјали укључују: различите врсте дигитализираног градива (текстуално градиво, фотографија, звучни записи, видео материјали), радне листиће на темељу којих се градиво може проучавати и интерпретирати, игре и сл.“²⁴ Као најбољи европски пример издвојени су Британски национални архив (*British National Archives*), Национални архив Француске (*Archives nationales*), који пружа различите врсте едукативних програма намењене и особама са посебним потребама²⁵, Амерички национални архив (*National Archives of the United States*) и Аустралијски национални архив (*National Archives of Australia*) као примери добре праксе на светском нивоу.²⁶

624

Што се региона тиче, на основу анализе седам архива у Словенији, десет у Хрватској, четири у Босни и Херцеговини, два у Републици Српској и по један у Црној Гори и Македонији и архивистичких друштава Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине и Републике Српске, примере добре праксе можемо наћи у архивима у Словенији и Хрватској.

Код архива у Словенији едукација може да се одвија и преко званичне интернет странице, где се већ са линије основног менија улази на страницу која се бави архивском педагогијом и која се назива *Učne ure* (Школски час) или *Učne ure v Arhivu* (Школски час у Архиву).²⁷ Истакнути су различити програми прилагођени узрасту деце или ђака, као и врсте активности. Јасно је одвојен концепт посете архиву од едукације, где се педагошка делатност одвија од општег приказа делатности архива и занимљивијих примера архивске грађе, тематских приказа појединих врста архивске грађе, до архивске бајковите радионице за најмлађе (писање гушчјим перима). Поред архива, приказ архивске делатности по потреби се може одвијати и у самим школама.²⁸

²⁴ Ana Garić, *Doprinos arhiva odgoju i obrazovanju*, diplomski rad, Zagreb 2014.

²⁵ Publics spécifiques, на: https://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/fr_FR/web/guest/publics-specifiques

²⁶ Hrvoje Stančić, Ana Garić, *Arhivska pedagogija*, на: https://bib.irb.hr/datoteka/735026.Stancic_Garic_Arhivska_pedagogija.pdf (приступљено 4. 9. 2022); Petra Đuričić, Hrvoje Stančić, *Edukacijske aktivnosti nacionalnih arhiva u Europskoj uniji*, Osijek 2018, 159-180. Petra Đuričić, *Edukativne djelatnost inacionalnih arhiva u svijetu*. Zagreb 2018, 59; Burçak Şentürk *The use of Archives in Education: Examples From Abroad*, на: https://www.researchgate.net/publication/351993686_THE_USE_OF_ARCHIVES_IN_EDUCATION_EXAMPLES_FROM_ABROAD; Gillian Spraggs *Using Archives in Higher Education History Teaching* https://crlt.umich.edu/sites/default/files/resource_files/Using%20Archives%20in%20Higher%20Education%20History%20Teaching.pdf (приступљено 4. 9. 2022)

²⁷ Zgodovinski arhiv Ljubljana, *Učne ure v arhivu*, на: <http://zal-lj.splet.arnes.si/domacna-stran-1/za-uporabnike-2/ucne-ure/>; Pokrajinski arhiv Maribor, на: <http://www.pokarh-mb.si/sl/za-uporabnike/ucne-ure-v-arhivu> (приступљено 4. 9. 2022)

²⁸ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Zgodovinski arhiv na Ptuj, Pokrajinski arhiv Maribor имају

Требало би напоменути да је Историјски архив Љубљане од 2010. године до сада објавио три публикације²⁹ које најмлађој популацији, на њима примерен начин, приближава појам архива и архивске делатности. На основу ових публикација урађен је низ радних листова са квизовима прилагођених узрасту деце од четвртог до деветог разреда школе, који су доступни на сајту Архива у оквиру подменија *Učne ure v Arhivu*. У оквиру Школског часа на сајту Архива Љубљане налази се и трилогија кратких филмова о архивима и архивској грађи, играни филм *Arhivistika ni dolgočasna veda* (2010), на који се наслањају *Iz prvih let avtomobilizma na Kranjskem* (2017) и *Od jajca do jabolk ali Od začetka do konca* (2017), у којима је посебан акценат стављен на историјски и друштвени значај јавних архива који су једна од темељних културних институција у Словенији.

Хрватско архивистичко друштво је још 2013. године, на IV Конгресу архивиста у Опатији, предложило оснивање Секције за развој архивске педагогије, као и системско имплементирање архивске педагогије у рад архива.³⁰ Од тада до данас хрватска архивистика пружа посебну пажњу овој области. Објављени су бројни чланци на ову тему и на њиховим узорима је и настао овај текст.

О архивској педагогији у Хрватској сазнали смо на основу анализе десет интернет страница државних архива и Хрватског архивистичког друштва.

Интересантне примере образовних интерактивних садржаја можемо видети на главној страници Хрватског архивистичког друштва у поддомену *Архивистичке игре*. Ту се налази више квизова, игре меморија и слагалица у вези са архивском праксом и архивима. Такође, на поддомену *Архиви у филмовима* повезана је седма уметност са значајном улогом архива или архивиста. На пример, Меда Педингтон у истоименом филму, тражећи свој дом, истражује податке у Географскома архиву; у *Господару прстенова* Гандалф проналази информације у старом архиву Минас Тирита, а у *Ратовима звезда* јавља се Цедајски архив у коме се чувају подаци о галактичкој историји!

Хрватски Државни архив такође пружа могућност избора једне од четири радионице³¹ (историјске, палеографске, хералдичке или генеаложке), где се полазници упознају са историјским изворима од посебног националног значења – упознају са палеографијом као помоћном научном дисциплином, као и основама настанка писма и умећем читања старих писама; упознају са основама породичне хералдике и раде на изради породичног грба, као и на изради свога родослова.

У склопу развоја програма архивске педагогије Државни архив Вуковара отишао је корак даље, па је урадио дидактичке игрице – *Путовима завичаја* (2018)³²,

посебне програме који могу да се одвијају у самим основним школама.

²⁹ Barbara Pešak Mikec, Nataša Budna Kodrič, *Miška Mica v arhivu* (2010), *Miška Mica najde Leopoldovo pismo Rozaliji* (2014), и *Miška Mica in njeni egipčanski predniki z gradu Fužine* (2017).

³⁰ Hrvoje Stančić, Ana Garić, *Arhivska pedagogija*, на: https://bib.irb.hr/datoteka/735026.Stancic_Garic_Arhivska_pedagogija.pdf (приступљено 4. 9. 2022)

³¹ Radionice u HDA, на: <http://hda.arhiv.hr/hr/novosti/pregled/radionice/index.html> (приступљено 4. 9. 2022)

³² Izdanja DAVU, на: <https://www.davu.hr/index.php/koristenje-gradiva/izdavanje-preslika->

Бицикл – љубави моја (2019), *Винковци од давнине* (2022), архивисткиње Ирене Милобара.

Дуга дидактичка игра *Бицикл – љубави моја*, намењена је деци предшколског и млађег школског узраста. *Путовима завичаја* и *Винковци* од давнине конципиране су за узраст основних и средњих школа и подсећају на познату игру Човече, не љути се која за подлогу има карту Вуковарско-сремске жупаније са пољима, преко којих иду фигурице. Поједина поља имају питања на која такмичари морају понудити одговор у року од 30 секунди. Ако не одговоре, постоје одређени пенали. Осмишљено је 160/180 питања која се односе на историју, културу и баштину, о знаменитим личностима, али и оних која су у вези са Државним архивом Вуковара. Игра *Путовима завичаја* се 2020. године појавила и у електронском облику, али се приступ њој не налази на сајту Архива Вуковара.

626

ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ КОД НАС

Удружење историчара Пирота приредило је публикацију за децу под називом *Историја Пирота за децу и младе*, историчара Давора Лазаревића и Предрага Видановића. Публикација је осмишљена тако да буде помоћ професорима историје, јер говори о локалној историји Пирота, од праисторије до данашњег дана.

Једно од ретких наставних материјала на које сам наишла у овом истраживању је *Естер*³³, наставни материјал и едукативни концепт намењен ученицима виших разреда основне и ученицима средњих школа. Проистекао из међународног пројекта *Ескалација у Холокауст: од стрељачких водова до гасног камиона концентрационог логора на Сајмишту: две одлучујуће фазе холокауста у Србији* током 2015-2017. године, *Естер* представља колекцију од четири драматизоване приче у форми графичке новеле – *Архивисти и заборављене кутије*, *Црвени аутомобил*, *Породична фотографија* и *Ципеле за трчање*. У њима су приказани живот и страдање Јевреја убијених у логору на Сајмишту. Новеле су базиране на стварним историјским догађајима и личностима, а приче се ослањају на архивску документацију, фотографије, сведочанства и другу историјску грађу. Графичке новеле, наставни материјал, збирка задатака за ученике, упутства за наставнике³⁴ и низ додатних материјала као што су мапе, историјске фотографије и документи, хронолошки презентују историјске догађаје и могу се користити као едукативни материјал на часовима историје.

Завод за заштиту споменика културе Града Београда 2020. године представио је прву бесплатну андроид апликацију квиза знања *Београд знам да чувам*. Апликација је конципирана као квиз знања која омогућава да се на лако доступан начин на језику који деца најлакше и најбрже разумеју учине доступним основни појмови, информације и фотографије културних добара. Циљ је да се на забаван начин

arhivskog-gradiva-3<https://www.davu.hr/> (приступљено 4. 9. 2022)

³³ Приче о животу у предратној Србији и Холокаусту за време немачке окупације, на: <https://ester.rs/> (приступљено 4. 9. 2022)

³⁴ Едукативни материјали који се ослањају на језик графичке новеле и њихова употреба у настави, на: <https://ester.rs/metodologija/> (приступљено 4. 9. 2022)

кроз својеврсна такмичења у знању, уз коришћење дигиталних алата блиских деци, развија свест о културном богатству које поседујемо, а које је у школама у оквиру предмета које изучавају можда недовољно заступљено.

Појам архивска педагогија ослања се на појам музејски педагог, што још једном потврђује блиску повезаност између делатности архива, музеја, па и библиотека.

Музејска педагогија у Србији је развијена и свакодневно налазимо на бројне примере добре праксе. Без обзира да ли су то радионице (почевши од најмлађих узраста) на којима се слика, израђују мозаици, праве фризури, јела или играју игре из одређене епоха, па све до ноћења у музеју, све је настало са циљем едукације и васпитавања нове публике.³⁵

Библиотеке, поред издавања књига, у свој програм уврштају и разне радионице за различите старосне узрасте деце, почевши од књижевних, преко писања пером и учења глаголице, до психолошко-педагошких, едукативних и креативних радионица.

Из дугогодишње развијене педагошке праксе других институција културе архиви могу пуно научити, позајмити и применити у свом специфичном контексту.

ЗАКЉУЧАК

Да би архиви у Србији постали активна образовна средишта, неопходно је проширивање и продубљивање њихове образовно-васпитне понуде.

Као прво и најједноставније јесте отварање подстранице на званичној интернет презентацији архива, која би могла да се зове *Архивски школски час* или *Архивски час* и која би у себи имала разне едукативне садржаје које архиви већ поседују на својим страницама, а који могу бити корисни ђацима и њиховим професорима приликом савладавања школског градива – линкове ка електронским изложбама, предавањима, дигитализованој грађи, ПДФ публикацијама, базама података и др.

Архиви би својим програмима и радионицама требало да се повежу са свим нивоима образовних институција, почевши од вртића, преко основних и средњих школа, до високообразовних институција, а поготово са наставницима/професорима историје.³⁶ Едукативне активности могле би се одржавати у архиву али и изван њега, а на њих би ученици долазили припремљени захваљујући материјалима које су добили од наставника.³⁷ Обавештења о тим активностима требало би да буду уочљива на интернет страницама и на друштвеним мрежама. Архивисти би такође

³⁵ Aleksandra Milanović, *Pedagoški potencijal muzeja – muzej kao centar obrazovanja i učenja*, на: http://remaster.ff.uns.ac.rs/materijal/punirad/Master_rad_20180928_ped_310029_2017.pdf (приступљено 4. 9. 2022)

³⁶ Danijel Jelaš, „Mogućnosti unapređenja suradnje arhiva i nastavnika povijesti u organizaciji i izvanučioničke nastave“, *Zbornik radova sa stručnog skupa 4. kongres hrvatskih arhivista: Arhivi i politika*, Opatija 2013, 241-258.

³⁷ Darija Hofgraff, *Arhivska pedagogija kao piticaj zajedničkog rada arhiva i škola*, на: <https://hrcak.srce.hr/file/263945>

могли активно да учествују у изради наставних програма, уџбеника или наставних учила.

Својом програмском делатношћу архиви би могли тесније да се повежу и са другим институцијама културе, попут музеја, библиотека, па чак и позоришта, на заједничким едукативним пројектима. Осмишљени програми и радионице архива у Србији могли би бити прикупљени на једном месту, рецимо на сајту Државног архива Србије или Архивистичког друштва Србије.

РЕЗИМЕ

628

На темељу прикупљених и обрађених података током истраживања и анализе интернет страница 22 архива у Србији, можемо са релативном сигурношћу да закључимо да се обрзаовно-васпитна улога архива у највећем броју установа остварује кроз стручно вођење деце основношколског и средњошколског узраста или студената кроз тематску изложбу или архив, где им се презентују радни процеси или приказује атрактивна историјска грађа.

Анализом је такође утврђено да су образовно-васпитне могућности архива далеко веће, јер интернет странице пружају обиље дигитализоване грађе и другог материјала. Нажалост, њихова видљивост није стратешки усмерена ка едукацији и на њима не постоје никакви додатни садржаји који би били посебно намењени ђацима, а поготово професорима који би на својим часовима приликом тумачења оригиналне архивске грађе били у прилици да код деце развијају могућност критичког мишљења.³⁸

Запослени у архивима показали су интересовање да се образовна улога архива прошири. Ахивисти су на основу сопствене иницијативе, могућности и мотивације сами осмислили и спровели различите програме прилагођене узрастима корисника.

Стратешко планирање стручних програма требало би, у ствари, да обавља тим стручњака из архива, различитих профила (историчари, педагози, психолози, етнологзи, археолози, информатичари...), предвођени и координирани архивским педагогом. Да би се то остварило потребно је да и Министарство просвете, науке и технолошког развоја схвати образовни потенцијал архива, али и да Министарство културе и информисања Републике Србије препозна значај отварања новог радног места – **архивског педагога**.

ЛИТЕРАТУРА

- Архив Војводине. *Студенти Прашког универзитета у посети Архиву Војводине*, <https://arhivvojvodine.org.rs/sr/desavanja/desavanja-arhiv/1200-studenti-praskog-univerziteta-u-poseti>

³⁸ Maria Joao Mogarro, Archives and Education: the construction of educational memory, на: https://www.researchgate.net/publication/26473820_Archives_and_Education_The_construction_of_educational_memory (приступљено 4. 9. 2022)

- Архив Југославије. *Посета мастер студенама Факултета музичке уметности у Београду - Одесек музикологија*, на: http://www.arhivuu.gov.rs/system/sr-cyrillic/home/newsplus/viewsingle/_params/newsplus_news_id/880841.html
- Архив Србије. *Студенти Карловог универзитета из Прага у посети Архиву Србије*, на: <https://arhivsrbiye.rs/novosti/86/kompletna-objava>
- *Архивум* – Портал Архива Војводине, на: <https://archivum.arhivvojvodine.org.rs/>
- Архив у речи, на: <https://www.istorijskiarhivsumadije.com/vesti/arhiv-u-reci-4.html>
- Burçak, Şentürk. *The use of Archives in Education: Examples From Abroad*, на: https://www.researchgate.net/publication/351993686_THE_USE_OF_ARCHIVES_IN_EDUCATION_EXAMPLES_FROM_ABROAD
- Garić, Ana. *Doprinos arhiva odgoju i obrazovanju*, diplomski rad, Zagreb 2014, http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/4868/1/Ana%20Gari%C4%87_Diplomski%20rad.pdf
- *DocsTeach*, <https://www.docsteach.org/>
- *Дигитални архив* – Историјски архив Пожаревац, на: <https://arhivpozarevac.org.rs/Podstranice/digitalni%20arhiv/Digitalni%20arhiv.html>
- Đuričić, Petra; Stančić, Hrvoje. *Edukacijske aktivnosti nacionalnih arhiva u Europskoj uniji, Privatno arhivsko gradivo i koncept sveobuhvatnog Arhiva*, Osijek 2018.
- Đuričić, Petra. *Edukativne djelatnost inacionalnih arhiva u svijetu*, Zagreb 2018.
- Eckhart, G. Franz. *Archives and Education: a R A M P study with guidelines*, на: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000070930>
- Е-архива, на <https://suarhiv.co.rs/ser/delatnost/e-arhiva>
- Едукативни материјали који се ослањају на језик графичке новеле и њихова употреба у настави, на: <https://ester.rs/metodologija/>
- Жртве у Срему (1941-1945), на: <https://sremskezrtve.arhivvojvodine.org.rs/>
- Zgodovinski arhiv Ljubljana. *Učne ure v arhivu*, на: <http://zal-lj.splet.arnes.si/domaca-stran-1/za-uporabnike-2/ucne-ure/>
- *Злочини над Словацима током Другог светског рата*, на: <https://slovackezrtve.arhivvojvodine.org.rs/>
- Историјски архив Београда. *Посете Архиву*, <https://www.arhiv-beograda.org.rs/o-nama/posete-arhivu>
- Историјски архив Сента. *Архивска педагогија*, на: <https://www.zentarhiv.rs/Архивска-педагогија/clanak/119/>
- *Izdanja DAVU*, на: <https://www.davu.hr/index.php/koristenje-gradiva/izdavanje-preslika-arhivskog-gradiva-3https://www.davu.hr/>
- Историјски архив Београда, на: <https://www.youtube.com/user/IABeograda/videos>

- Joao Mogarro, Maria. *Archives and Education: the construction of educational memory*, на: https://www.researchgate.net/publication/26473820_Archives_and_Education_The_construction_of_educational_memory
- Jelaš, Danijel. *Mogućnosti unapređenja suradnje arhiva i nastavnika povijesti u organizaciji i izvanučioničke nastave*, Opatija 2013.
- Култура сећања Новог Сада, на: <https://kulturasecanja.com/>
- Milanović, Aleksandra. *Pedagoški potencijal muzeja – muzej kao centar obrazovanja i učenja*, на: http://remaster.ff.uns.ac.rs/materijal/punirad/Master_rad_20180928_ped_310029_2017.pdf
- Multilingual Archival Terminology, *Arhivska pedagogija*, на: <http://www.ciscra.org/mat/>
- Онлајн платформе Архива Војводине, на: <https://arhivvojvodine.org.rs/sr/onama/platforme-arhiva-vojvodine>
- *Pokrajinski arhiv Maribor*, на: <http://www.pokarh-mb.si/sl/za-uporabnike/ucne-ure-v-arhivu>
- Публикације у електронском облику, на: <https://www.arhiv-beograda.org/rs/publikacije/publikacije-elektronski-oblik>
- Publics spécifiques, на: https://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/fr_FR/web/guest/publics-specifiques
- Претраживање садржаја јединица описа, на: http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-cyrillic/home/glavna_navigacija/koriscenje_gradje/pretrazite_baze_podataka/pretrazivanje_sadrzaja_jedinica_opisa.html
- Претраживач културног наслеђа, на: <https://kultura.rs/>
- Приче о животу у предратној Србији и Холокаусту за време немачке окупације, на: <https://ester.rs/>
- Spraggs, Gillian. *Using Archives in Higher Education History Teaching* https://crlt.umich.edu/sites/default/files/resource_files/Using%20Archives%20in%20Higher%20Education%20History%20Teaching.pdf
- Stančić, Hrvoje; Garić, Ana. *Arhivska pedagogija*, на: https://bib.irb.hr/datoteka/735026.Stancic_Garic_Arhivska_pedagogija.pdf
- *Razvoj publike – Priručnik za edukaciju arhivista i baštenskih stručnjaka*, Загреб 2021.
- *Radionice u HDA*, на: <http://hda.arhiv.hr/hr/novosti/pregled/radionice/index.html> (приступљено 4. 9. 2022)
- Угрожена баштина Војводине, на: <https://platformaugrozenabastina.arhivvojvodine.org.rs/>
- Усташка зверства, на: <https://ustaskezrtve.arhivvojvodine.org.rs/>
- Успешно завршено још једно „Лето у Архиву“, на: <https://arhivnis.rs/index.html>
- Hofgraß, Darija. *Arhivska pedagogija kao poticaj zajedničkog rada arhiva i škola*, на: <https://hrcak.srce.hr/file/263945>

Zorica SMILOVIĆ

ARCHIVAL PEDAGOGY IN SERBIA – EXPERIENCES, ANALYSIS, IMPORTANCE

Summary

Based on collected and processed data during research and analysis of web pages of 22 archives in Serbia we can conclude with relative certainty that educational role in most archives is being realized through guided tours for children from elementary and high school so as university students of the exhibitions or the archives during which they are presented with working process or interesting historical material.

The analysis also showed that educational possibilities of the archives are far greater because web pages offer abundance of digitised material. Unfortunately, their visibility is not strategically aimed at education and additional contents for students are not present and especially for professors who could use original archival material at their classes and by doing that develop critical thinking of children.

Archives' employees showed interest to broaden educational role of the archives. They themselves initiated different programs adapted to different ages of their users.

Strategic planning of programs should be made by professionals from the archives and other professions – historians, pedagogists, psychologists, ethnologist, archaeologists, information scientists, etc. led and coordinated by archival pedagogist. To achieve that it is needed for a Ministry of Culture, Science, and Technological Development of the Republic of Serbia to understand that need and create a new position for archival pedagogist.